

KECSKEMÉTI ISTVÁN

**Liszt Ferenc „Hymne de l'enfant” c. művének
olasz autográf-változata**

Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára 1966 őszén újabb Liszt-autográffal,¹ az *Hymne de l'enfant à son réveil* olasz változatával gyarapodott. Peter RAABE műjegyzéke 508. szám alatt e kompozíciót háromszólamú női-karként regisztrálja, melyhez harmónium- (vagy zongora-) és ad-libitum-hárfa-kíséret tartozik.² Az első kiadás *A gyermek dicséneteke ébredésekor* címmel 1875-ben jelent meg Budapesten a Táborosky és Parsch zeneműkiadónál, „A budapesti Liszt-egyletnek ajánlva”.³ Az 1918-ban megjelent Liszt-összkiadásbeli közreadói jelentésében Dr. Philipp WOLFRUM megjegyzi, hogy „a kinyomtatás alapjául a Táborosky-féle nyomat partitúrája és szólamai szolgáltak, melyek korrektnek bizonyultak”.⁴ A Grove-zenelexikon 5. kiadásának pótkötete⁵ a Liszt-cikk Humphrey SEARLE által összeállított műjegyzékének kiegészítéseként az *Hymne de l'enfant* (19. sz.) rovatán már egy 1865. évi eredeti kéziratot is megemlíti, így: „Aut. of an 1865 version, John Vallier, London”. Minthogy a mi autográfunk is 1865-ös datálást tartalmaz, valószínű, hogy azonos a GROVE említette eredeti kézirattal, bár a lexikon imént idézett rövid megjegyzése többet e változatról nem közöl.⁶ Csak RAABE műjegyzéke említi egy olasz fordítást, itt azonban nem harmónium-kíséretes változatot tartalmazó eredeti kéziratról van szó, hanem „3 női hangra és zongorára írt, a végleges megfogalmazástól eltérő, olasz szövegű változatot tartalmazó másolatról”.⁷

¹ Az Országos Széchényi Könyvtárnak ezt közvetlenül megelőző Liszt-zenemű-kézirat-szerzeménye a XVIII. rapszódia autográfja volt, 1962-ben. Vö. a jelen cikk szerzőjének *Liszt XVIII. rapszódijának ismeretlen kézírata* c. cikkével. = *Magyar Zene*. 1964. 2. sz.

² Péter RAABE: *Franz Liszt. 2. Band. Liszts Schaffen*. Stuttgart – Berlin 1931, 327. l.

³ A partitúra címlapjának szövege: „A gyermek dicséneteke ébredésekor. Lamartine költeménye. / Magyarosítá: Abrányi Kornél. / Zenéjét: női hangokra, harmonium / vagy tetszés szerint / zongora és hárfa kísérettel szerző Liszt Ferenc. (Hymne de l'enfant a son reveil[!]. Des erwachenden Kindes Lobgesang.)[...] A kiadók sajátja. Budapest, Táborosky és Parsch nemzeti zeneműkereskedése (T. & P. 522).” — A címlapon levő dedikáció: „A budapesti Liszt-egyletnek ajánlva.”

⁴ *Liszt Ferenc zeneművei*. Kiadja a Liszt Ferenc-Alapítvány. V. Templomi és vallásos énekművek. 5. köt. Hymnuszok és egyéb karénekek zenekarral. Lipse, é. n., Breitkopf és Härtel. VII, ill. 85–102. l. /Liszt Ferenc zeneműveinek KÁROLY Sándor nagyherceg-féle kiadása/.

⁵ *Grove's Dictionary of Music and Musicians*. Supplementary volume to the 5th edition. London 1961. 270. l.

⁶ Autográfunkat a Richard Maenutt Ltd. angliai antikvárium adta el az Országos Széchényi Könyvtárnak.

⁷ Id. mű, 508. műjegyzék-tételszám, IV.

Úgy tűnik tehát, hogy autográfunkat a Liszt-irodalom mind ez ideig nem ismerte. Néhány kérdést még ma is megválaszolatlanul kell hagynunk, nevezetesen a már érintett provenienciakérdés teljes tisztázását, e változat

Autográf ([Roma] 1865 január)

61. ü. slarganda

Soprano I.
al ban- chet - to che da la na - tu - ra

Soprano II.
al ban- chet - to che da la na - tu - ra

Alto
al ban- chet - to che da la na - tu - ra

Harmonium

Első kiadás (Budapest 1875, Táboarszky és Parsch)

60. ü.

Sopran I.
les blan-ches gout - fes de son

Sopran II.
les blan-ches gout - fes de son

Alt
se les blan-ches gout - fes de son

Harmonium
oder
Pianoforte

Harfe

Egyik fordulat kétféle dallami megoldása az olasz szövegű autográf illetve a kinyomtatott változat szerint

keletkezési alkalmát, első, ill. korai előadásainak, valamint előadónak kérdését, sőt az olasz fordító kiletét is. Az 1865 januári autográf keletkezéséből mindenesetre arra lehetne következtetni, hogy ez az olasz változat egy római előadás alkalmára készült. Liszt ebben az időben Rómában tartózkodott; ismeretesek olyan levelei, amelyeket Rómában 1865 január havában írt.⁸

⁸ Így pl. január 2-i kelettel J. N. DUNKLhoz, január 4-én pedig MOSONYI Mihályhoz intézett levele. Vö. PRAHÁCS Margit: *Franz Liszt. Briefe aus ungarischen Sammlungen 1835—1886. Gesammelt und erläutert von*. Budapest 1966. Akad. Kiadó. 129., 130. sz. levelek, 118—119. l.

Hogy LISZTnek az olasz változat megkomponálására csak kevés ideje lehetett, arra a felületes fordítás meghagyásából és a gyakran csak vázlatos harmónium-kíséretből is következtethetünk. Csak a tíz évvel későbbi Táborny-kiadás tartalmazza először a teljesen kidolgozott harmónium-szólamot. Nem lehetetlen, hogy LISZT az olasz változatban csak saját használatára változta fel a kíséretet, melyet az előadás során rögtönözve egészített ki.

Az olasz fordítás hevenyészettsége elsősorban azokban a gyakori ismétlésekben mutatkozik, amelyek az eredeti francia szövegben nem fordulnak elő. Sok helyt tartalmilag és érzelmileg sem egyezik az olasz szöveg a francia eredetivel. Míg Liszt a német fordítással meg volt elégedve,⁹ nyomatékosan elmarasztalta az olasz szöveg néhány fordulataát (vö. a 299. l. kottájával). Az idevonatkozó szavait a szövegközlés során idézzük. Az elmarasztaló megjegyzésekből az látszik, hogy LISZT csak kényszerűségből hagyta meg a rendelkezésére bocsátott fordítást. Feltehetően már nem volt lehetőség a kifogásolt szövegrészek módosítására. Ehelyett bőven kényszerült – az eredetitől ritmusban-szótagszámban eltérő olasz szöveghez alkalmazkodva – a dallam belső ritmusának, sőt vonalrajzának megváltoztatására.

A zenei építkezésben tehát két fő eltérés figyelhető meg a végleges francia és az olasz változat között. Ezek: a deklamáció ritmizálása és a kíséret kidolgozottságának foka. Egyéb eltérések, mint például a dallamvonal különbözősége, ritkán fordulnak elő. Ilyen dallamvonalbeli eltérést figyelhetünk meg pl. az autográf 61–62. ütemében (l. a kottapéldát az előző lapon).

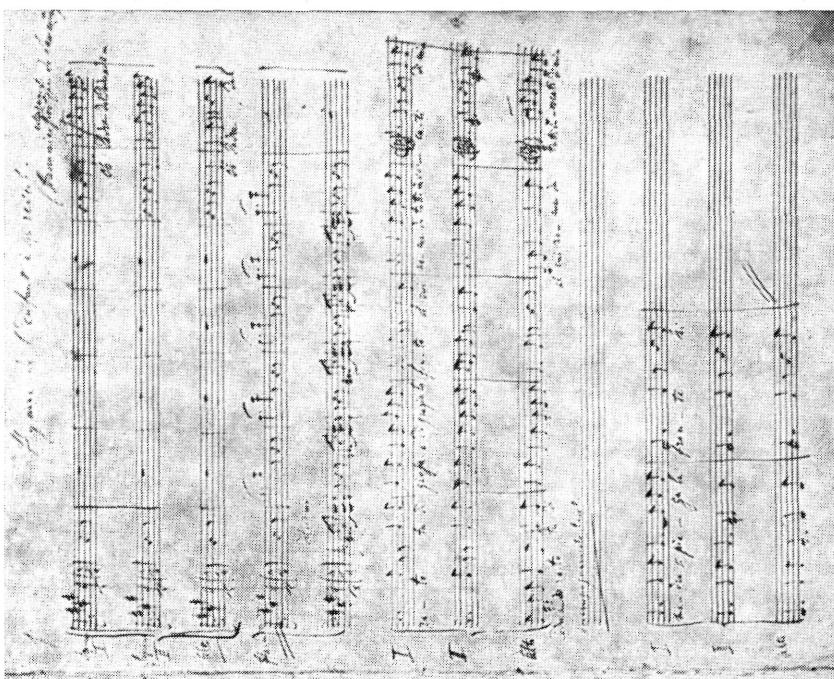
LISZT többször is foglalkozott e szívéhez közel álló kompozícióval mintegy három évtizeden át.¹⁰ Autográfunk e három évtized harmadik harmadának az elejéről való s így ugyancsak határkő a kompozíció műhelymunkájának történetében.

Liszt-dokumentumunk – amely „V 921/2059/1966” gyarapítási tételszámmal került az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának állományába, s amelynek jelzete „Ms. mus. 4. 050” – az eredeti kéziraton kívül egy eredeti Liszt-fényképet is tartalmaz; ezt ragasztással erősítették a borítófedél hátlapjába.

1. *A kézirat.* A kéziratot kék vászonkötés borítja, amelynek mérete 36,5 × 28 cm; mindkét fedél aranyozott szegélyű. A kézirat 12 lapból áll, mérete 35 × 27 cm. A piros-ceruzás lapszámozás is valószínűleg LISZT kezétől származik. Az 1–11. lap paginált és teleírt, míg az utolsó [12.] lap üres. A tizenkét-soros kottapapír francia eredetű: erre mutat a „LARD RENAULT / Paris . . .” szövegű, gravírozott szárazbélyegzés. A papír némileg sárgult, a tinta helyenként világosbarna, másutt sötétbarna (világosbarna például a cím és néhány előadási jel, továbbá az utolsó lapok (9–11) legnagyobb része). A kéziraton fekete ceruzával bejegyzett sajátkezű javítások is vannak, különösen a 4. lapon. A kottakép világos, az írás jól olvasható. A kézirat némely részlete, a javítások és törlések betekintést nyújtanak a zeneszerzői műhelymunkába. A kottavonalak meghosszabbítása szabadkézzel történt.

⁹ Vö. a Liszt-összkiadás (l. a fenti 4. jegyzetet) VII. lapján levő közreadói jelentéssel: „. . . aus den Briefen Liszts (II, S. 203, 208) ergibt sich, daß der Verleger Táborny in Budapest das Manuskript Liszts 1874 an Peter Cornelius schickte, um den französischen Text ins Deutsche zu übertragen, was »zum Entzücken« Liszts gelungen ist.”

¹⁰ A Grove-lexikon (5. kiad., 5. köt. London 1964. 266. l.) a következő keletkezési, ill. revíziós évszámokat közli: kb. 1845, 1862 és 1874. A Liszt-összkiadás közreadói jelentése (l. fentebb a 4. megjegyzést) így idézi Liszt szavait: „Vor Jahren sang ich im Innersten diese Hymne an meine drei Kinder”.

Az olasz változat eredeti kézírata. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. Jelzete: Ms. mus. 4.050. 1. lap. (A felső szisztéma utolsó ütemében dinamikai jel pótlása ceruzával.)

Az olasz változat eredeti kéziratának 3. lapja. (A 2. és 3. szisztéma között Liszt kritikai megjegyzése az olasz fordításról. A *Soprano II.* és *Alló* szólam utolsó hangjegyenek törlése és nyolcadszünetjellel való helyettesítése ceruzával.)

Az alábbiakban az olasz énekszöveg mellé odaállítjuk az eredeti franciát, azért is, hogy megmutathassuk az olasz fordításnak Liszt által kifogásolt helyeit. A francia eredetit az *Oeuvres poétiques complètes* c. LAMARTINE-kötet (Bruges 1963, Éd. Gallimard) 314–316. lapjai nyomán idézzük. Az énekelt szövegben előforduló s az eredetitől eltérő ismétléseket szögletes zárójelben közöljük.

*

Hymne de l'enfant à son reveil[!]. | (*Harmonies religieuses et poétiques de Lamartine*) | [Az első kottavonalcsoport előtt:] *Soprano* | *I* | *Soprano* | *II* | *Alto* | *Harmonium*. [Előadási utasítás a harmonium-előjáték elején:] *dolcissimo* [a kiadványban: „dolce”]. (Vö. a 299. l. első kottájával.)

Az első kiadás francia szövege és ütemszámai

4–12

Ô Père qu'adore mon père!
Toi qu'on ne nomme qu'à genoux!
[O] Toi, dont le nom terrible et doux
Fait courber le front de ma mère!

12–24

On dit que ce brillant soleil
N'est qu'un jouet de ta puissance;
Que sous tes pieds il se balance
Comme un lampe de vermeil.

[Que sous tes pieds il se balance
Comme un lampe de vermeil.]

24–30

On dit que c'est toi qui fais naître
Les petits oiseaux dans les champs,
Et qui donne aux petits enfants
Une âme aussi pour te connaître!

30–38

On dit que c'est toi qui produis
Les fleurs dont le jardin se pare,
Et que, sans toi, toujours avare,
Le verger n'aurait point de fruits.

Az autográf szövege és ütemszámai

5–13

*Oh! Padre dal Padre adorato
tu di gioia[!] e di grazia la fonte
al cui nome da tutti invocati
di mia madre si piega la fronte*

13–25

*Mi di con che il sol' brillante
fu trastullo a tuo man creatore
ch'ei vibra al tuo pie tremolante
qual face che'al giorno si muore.*

*ch'ei vibra al tuo pie tremolante
qual face che'al giorno si muor'*

25–28

*NB (pour ces 10 mesures il
faudrait quatre ou six /
Vers plus conformes au
texte original)*

25–31

*che vibra al tuo pie come face
che al giorno si muor'
che vibra al tuo pie come face
che al giorno si muor'*

A 4. lap tetején, a 34–37-ütemekben Liszt a „fu trastulato” szavakat ceruzával áthúzta és fölöttük „fu trastullo” szavakkal helyettesítette.

31–39

*Mi di con che il sol' brillante
fu trastullo al tuo
man' creata fu trastullo
al tuo mano creata*

Az első kiadás francia szövege és
ütemszámai

38—41: Hangszeres ütemek

41—49

Aux dons que ta bonté mesure
Tout l'univers est convié;
Nul insecte n'est oublié

À ce festin de la nature.

49—61

L'agneau broute le serpolet,
La chèvre s'attache au cytise,
La mouche au bord du vase puise
Les blanches goutte de mon [son!] lait!

[La mouche au bord du vase puise
Les blanches goutte de son lait!]

61—69

L'alouette a la graine amère
Que laisse envoler le glaneur,
Le passereau suit le vanneur,
Et l'enfant s'attache à sa mère.

[s'attache à sa mère.]

69—81

Et, pour obtenir chaque don,
Que chaque jour tu fais éclore,
À midi, le soir, à l'aurore,
Que faut-il? [que faut-il?]
prononcer [invoquer] ton nom!
[invoquer ton nom.]

81—87: hangszeres ütemek

87—97

Mon Dieu, donne l'onde aux fontaines,
Donne la plume aux passeraux,
Et la laine aux petits agneaux,
Et l'ombre et la rosée aux plaines.
[l'ombre et la rosée aux plaines.]

98—107

Donne au malade la santé,
Au mendiant le pain qu'il pleure,
À l'orphelin une demeure,
Au prisonnier la liberté.
[Au prisonnier la liberté.]

Az autográf szövege és ütemszámai

40—42: Hangszeres ütemek

42—50

*Ai doni che tua mano misura
e l'intero universo invitato
ne il più vil' degli insetti obliato*

al banchetto che da la natura

50—54

*(NB Pour ces / seize mesures,
il faudrait d'autres vers
plus conformes au texte
original!)*

*Ai doni che tua
mano misura e l'intero
l'intero universo invitato
ne il più vil' degli insetti obliato*

*al banchetto che da la natura
al banchetto che da la natura*

62—68

*ne il più vil' degli insetti
e obliato
ne il più vil' degli insetti
e obliato*

Ez a franciának megfelelő sor az autog-
ráfból hiányzik

68—80

*Qual richiede tua grazia
preghiera qual richiede
per conceder il don più eletto
Basta all' alba e vicino alla sera
il tuo nome invocar
invocar con affetto*

80—82: hangszeres ütemek

82—92

*Da si lunge ogni voto egli sente
che salisce dal cor
voglio anch' io anch' io invocarlo
e dir' confidente il desio
il desir di noi tutti ed il mio*

92—102

*tu consoli che tristo e meschino
più non sente più non sente
di madre l'amplesso ed a me
di più lieto destino
s'esser degno o Signor fia concesso*

102—107

*(Ici aussi il vaudrait mieux
trouver d'autre vers! et ré-
server ceux-ci pour le Solo
qui suit)*

Az első kiadás francia szövege
és ütemszámai

107—117

Donne une famille nombreuse
Au père qui craint le Seigneur,
Donne à moi sagesse et bonheur,
Pour que ma mère soit heureuse!
[Pour que ma mère soit heureuse.]

118—128

Que je sois bon, quoique petit,
[Que je sois bon, quoique petit]
Comme cet enfant dans le temple,
Que chaque matin je contemple,
Souriant [souriant] au pied de mon lit.

129—139

Mets dans mon âme la justice,
Sur mes lèvres la vérité,
Qu'avec crainte et docilité

Ta parole en mon coeur mûrissent!

140—150

Et que ma voix s'élève à toi
Comme cette douce fumée
Que balance l'urne embaumée

Dans la main d'enfants [d'enfants]
comme moi!

151—157

[dans la main d'enfants, d'enfants, comme
moi.]

Az autográf szövege és ütemszámai

102—112

*ch'io somigli ognor buono modesto
al fanciullo nel tempio assiso
cui l'immagine quando mi desto
mi saluta con dolce sorriso
mi saluta con con dolce sorriso*

113—124

*ch'io somigli ognor
buono e modesto al fanciullo
nel tempio assiso
cui l'immagine quando mi desto
mi saluta mi saluta con dolce sorriso*

125—137

A 126—137. ütemek ismétlődőjelek között helyezkednek el. A 137. ü. fölött „1mo”, a rákövetkező ütem (a hangzó 149. ü.) fölött „2do” áll. A „nudrita e il timore” szavakra 2 ütem betoldás mutatkozik (a 132—133., ill. a 144—145. ütemekben) az első kiadáshoz képest.

*La giustizia mi spira o Signore
Poni il ver' sul mio labbro
e sola della speme
nudrita e il timore
sia potente in mio cor tua parola*

138—149

*La giustizia mi spira o Signore
Poni il ver' sul mio labbro
e sola della speme
nudrita e il timore
sia potente in mio cor tua parola*

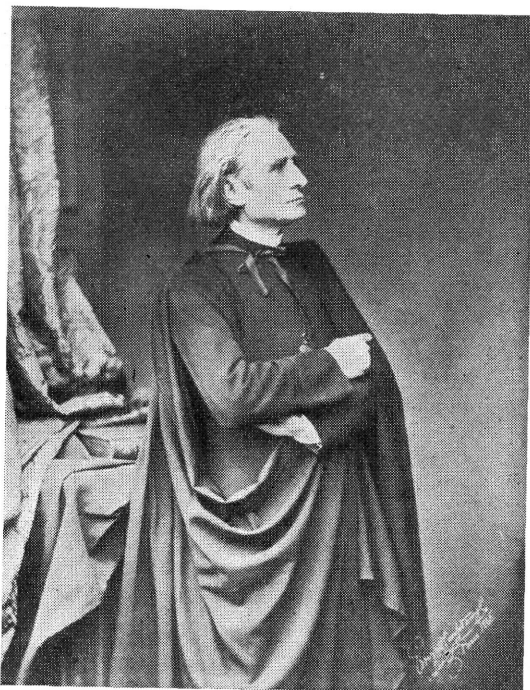
150—156

tua parola nel cor tua parola

A partitúra végén, a 11. lapon található az eredeti kéziratos aláírás és keltezés: *F. Liszt/Janvier 65* —. (Vö. a 304. l. ábrájával.)

2. *A fénykép.* Az első kötéstábla hátoldalán beragasztott eddig ismeretlen fénykép mérete 317 × 249 mm, színe barna. LISZTet papi öltözetben ábrázolja. LISZT egy asztal előtt áll, összekulcsolt karokkal, előreszegezett tekintettel. A csíkos kendővel leterített asztalon díszes gerincű, vastag kötet fekszik, talán a biblia. Hátrább függöny látszik, amely valószínűleg ajtót takar. A kép Erwin HANFSTAENGLnek, LISZT egyik ismert fényképészének aláírását és keltezését — „Paris 1866” — hasonmásként tünteti fel.

A fénykép tehát az *Hymne* olasz változatának keletkezése utáni évben készült. A rendelkezésünkre álló Liszt-irodalomban nem találtunk reá vonat-

Liszt Ferenc. Fénykép. (Paris 1866, Hanfstaengl.)

kozó utalást. Sem CSATKAI,¹¹ sem BORY¹² nem említi ezt a képet. BORY azonban közölte egy olajfestmény mását, amelynek modellje ez a Hanfstaengl-fénykép lehetett.

Az olajfestmény és a fénykép szinte teljesen azonosan ábrázolja LISZTET; a festő csupán a fénykép fentebb említett háttérét hagyta el. Bory képleírása szerint¹³ jelzés nélküli olajfestményről van szó, amely egykor a kiváló Liszt-növendék, Sophie MENTER birtokában volt.

*

A feltehetően Rómában keletkezett, 1865-ös keltezésű autográf és a párizsi datálású, 1866-os fénykép közös kötetben történt napfényre-kerülése újabb adalékot nyújthat a Liszt-kutatáshoz. A kézirat betekintést enged LISZT alkotóműhelyébe: kitűnik belőle, hogy a zeneköltőnek némely helyen

¹¹ André CSATKAI [Endre]: *Versuch einer Franz Liszt-Ikonographie = Burgenländ. Heimatbl.* 1936. 2. füz., 54–67. Klny. is (Eisenstadt, Rötzer). E cikk írója itt fejezi ki köszönetét GÁRDONYI Zoltán professzor úrnak az említett különnyomat rendelkezésre bocsátásáért és értékes tanácsaiért.

¹² Robert BORY: *La vie de Franz Liszt par l'image.* Genève 1936, Jullien.

¹³ R. BORY: id. mű 167. l.: „Portrait à l'huile non signé. — 135 × 90 cm. Ce portrait appartient à l'éminente pianiste Sophie Menter, l'une des plus brillantes élèves de Liszt. /Collection R. Bory/.”

Az olasz szövegű eredeti kézirat 11. lapja az aláírással és dátummal

valósággal birkóznia kellett az eredetivel nem mindig egyező, értéktelenebb olasz fordítással s nemtetszésének a kottába történt bejegyzéseivel kifejezést is adott. Az *Hymne* olasz autográf változata ily módon néhány érdekes zenei variánst és az alkotói folyamat során tett kritikai megjegyzéseket egyaránt tartalmazza — elemeit egy valóságos alkotóműhelynek, melyek még egy évszázad múltán is elevenen nyilatkoznak meg az utókor számára.

I. KECSKEMÉTI: AUTOGRAPH OF THE ITALIAN VERSION OF THE „HYMNE DE L'ENFANT” BY F. LISZT

The catalogue of Liszt's compositions by Peter Raabe lists as No. 508/IV only a manuscript copy of the Italian version of the „Hymne de l'enfant à son réveil”. Humphrey Searle in the catalogue to his article on Liszt in Grove's Dictionary of Music and Musicians, Supplementary volume to the 5th edition (London 1961, p. 270) mentions an „Aut. of an 1865 version, John Vallier, London”. In all probability the autograph mentioned by Searle and the autograph bought by the National Széchényi Library, Budapest, in England in the autumn of 1966 seem to be identical. The manuscript which is catalogued as

Ms. mus. 4.050'' in the holdings of the Music Division, consists of 12 pages (the last page is empty). The manuscript is written, corrected, signed and dated in Liszt's own hand. The autograph date *Janvier* [18]65 indicates that this version was written in Rome where Liszt was staying at that time.

The Italian autograph does not show essential differences to the first edition published in Budapest ten years later. This first edition gives the original French text by Lamartine and the translation by Cornelius (German) and Abrányi (Hungarian). The Italian autograph version is scored for *Soprano I—II, Alto* and *Harmonium*. The edition of 1875 has in addition an *ad libitum* part for harp. The most interesting feature of the autograph are repeated critical remarks by Liszt on the Italian text. These remarks appear in the manuscript at the Italian verses in question.

The bound autograph volume also contains a photograph of Liszt made by the photographer Erwin Hanfstaengl, dated Paris 1866. An unsigned oil painting probably based on this photograph was published by Robert Bory in *La vie de Franz Liszt par l'image*, Geneva 1936, p. 167. The painting, however, does not contain the background which appears behind Liszt's figure on the photograph.